

Scheuring in het Brusselse Liberalisme.

De krachtmeting van 9 maart 1847 tussen doctrinair en radicalen.

door

Els WITTE
Aspirante N.F.W.O.

Het is zowel internationaal als nationaal een bekend politiek verschijnsel dat in de veertiger jaren van de XIXe eeuw, met de voltrekking van het industrialisatieproces, het liberalisme met rasse schreden oprukte. In België werd de liberale overwinning in de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1842¹ de aanloop van deze opmars, die zich ook in 1843 opnieuw manifesteerde in de resultaten voor de parlementsverkiezingen. En na de algemene verkiezingsstrijd van juni 1845 kon zeker niet meer geloofend worden dat het liberalisme een geduchte sprong voorwaarts maakte².

Brussel gaf hierbij telkens de toon aan. Dank zij de stevige partijorganisatie die er van de liberale vereniging l'Alliance uitging — een vereniging die de Brusselse vrijmetselaars onder leiding van Théodore Verhaegen in 1841 hadden opgericht³ — waren alle raads- en parlementszetels van de hoofdstad in liberale handen geraakt⁴. Meer zelfs, gematigde, unionistisch gezinde liberalen werden systematisch geëlimineerd⁵.

L'Alliance was op het toppunt van haar macht gekomen en dus rijp om haar succesvolle, lokale actie uit te breiden over heel het land en de Belgische liberale partij haar beslag te geven. Op het enorme historische be-

(1) Dietrichstein, de Oostenrijks gezant in België, aan Metternich, 31 oktober 1842, Min. v. Buitenlandse Zaken, Archives de l'Etat à Vienne, Correspondance Diplomatique, nr. 10.945, dépêche nr. 70; L'Observateur, 31 oktober 1842, p. 2, kol. 1, 2.

(2) Dhondt, J., *De politieke groei in België tussen 1789 en 1856*, De Vlaamse Gids, 1953, XXXVII, p. 397.

(3) J. Bartier besprak uitvoerig de stichting van l'Alliance in het artikel *Théodore Verhaegen, la francmaçonnerie et les sociétés politiques*, Revue de l'Université de Bruxelles, octobre 1963 - avril 1964, overdruk, p. 1-97.

(4) Desmannit, F., (alias Tindemans, F.), *Les avancés. Lettre à M. Funck*, Brussel, 1857, p. 9.

(5) Zo werd tijdens de Brusselse gemeenteraadsverkiezing van oktober 1842 de gematigde, unionistisch gezinde liberaal Van Volxem, als raadslid verbannen. (Cfr. *Le Patriote Belge*, 1 oktober 1842, p. 1 kol.1; 24 oktober 1842, p. 1 kol. 1; L'Observateur, 21 oktober 1842, p. 1, kol. 3, 4, p. 2, kol. 1; 23 oktober 1842, p. 2, kol. 1, 2, 3; Procès-verbal des élections des conseillers communaux, 25 oktober 1842, 1e kieswijk, Stadsarchief Brussel). Tijdens de parlementsverkiezingen van juni 1845 werd hij verwijderd uit de Kamer van Volksvertegenwoordigers, samen met de unionisten Coghen en de Meeus. Ze werden vervangen door de exclusieve liberalen Orts, Anspach en De Bonne. (Cfr. Woyna, Oostenrijks gezant in Brussel, aan Metternich, 11 juni 1845, Archief van het Min. van Buitenlandse Zaken, Archives d'Etat à Vienne, Correspondance Diplomatique, dépêche nr. 23).

lang van de 14e juni 1846, de datum waarop l'Alliance het eerste liberaal congres bijeenriep, moet dan ook niet meer gewezen worden. Het partijstelsel had van dan af zijn intrede gedaan in ons politieke leven en zou nieuwe vruchten afwerpen voor de liberalen in de daaropvolgende jaren ⁶.

De opmars van het liberalisme was echter niet de enige determinante in de periode 1845-1847. Parallel met de toenemende kapitalistische uitbuiting, teisterde een economische crisis Europa en ook België. Een periode waarin een sociaal-democratische beweging dus begrijpelijkerwijs kon op de voorgrond treden. En zulke progressieve beweging bestond in België. Ze had zich in de schoot van de liberale partij gevestigd, waar ze ontegensprekelijk druk uitoefende op de gang der zaken.

De hoofdkern van dit democratisch radicalisme bevond zich in Brussel, in l'Alliance. De voortrekkers van de beweging hadden er de fundamenten weten te leggen van een machtspositie. Een streven dat natuurlijk op hevig verzet stuitte van de doctrinaire, sociaal-conservatieve vleugel. Dat een verwoede strijd tussen deze twee kampen het Brusselse politieke toneel in die jaren volledig beheerste, hoeft dus niet te verwonderen. Een strijd die haar hoogtepunt kende op 9 maart 1847.

Tot hiertoe werd er praktisch geen aandacht besteed aan dit opwindend conflict tussen democraten en conservatieve liberalen. Daarom is het misschien wel interessant om wat langer stil te staan bij de evolutie die l'Alliance in die periode doormaakte. Temeer daar die evolutie toch ook in de eerste plaats de achtergrond vormt van de krachtproef van maart 1847, het onderwerp van deze korte studie.

Sinds 1830 ijverde er aan de rand van de burgerlijke politieke beweging een groepje intellectuelen voor de lotsverbetering van de arbeiders en voor de democratie ⁷. Deze „radicalen” waren, zoals gezegd, in het geheel geen vreemden in l'Alliance. Reeds bij de stichting, in 1841, waren ze er door Verhaegen binnengeloodst. Hij wilde toen hun idealisme en hun strijdlust inschakelen tot meerdere bloei van de vereniging. Met hen waren er ook een aantal kleine burgers binnengedrongen, die niet ingeschreven stonden op de kiezerslijsten maar wel de ruggesteun vormden van de radicale intellectuelen ⁸. Waarom hadden de logebroeders, die toch de oorspronkelijke kern vormden en wars waren van alle sociaal-democratische oplossingen, dergelijk binnendringen geduld? Het antwoord lag besloten in de statuten van l'Alliance. In 1841 hadden de logebroeders hun broeders, die geen

(6) De wetgevende verkiezingen van juni 1847 bezorgden de liberalen een triomf over heel de lijn, zodat vanaf augustus 1847 een homogeen liberaal ministerie het land regeerde.

(7) Dhondt, J., *De sociale kwestie in België, Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, Utrecht, 1956, Dl. X, p. 315, 320, 321.

(8) De nuntius Fornari schreef hierover in zijn verslag, op 15 juni 1841: „Il s'est produit une division dans la franc-maçonnerie. Verhaegen, mécontent des mesures prises par les loges pour empêcher l'élection des candidats catholiques, a, on ne sait de quel droit, introduit dans la loge une quantité de jeunes gens exaltés et imberbes de la basse classe. Cette sorte d'usurpation d'autorité et de plus sa manie de vouloir, sans le consentement du Grand Orient, faire de la loge une assemblée délibérante en matière politique et religieuse ont déplu à beaucoup de vétérans de la franc-maçonnerie.”, Simon, A., *Correspondance du nonce Fornari, 1838-1843*, Analecta Vaticano-Belgica, Institut historique belge, Bruxelles-Rome, 1956, p. 138.

kiesrecht bezaten, niet willen uitsluiten, zodat iedere liberaal welkom was, ongeacht zijn politieke mondigheid⁹. Bovendien bleken deze „jeunes gens de la basse classe” zeer actief te zijn tijdens de verkiezingscampagnes¹⁰. In ruil daarvoor kregen ze evenveel medezeggenschap als de kiesgerechtigde leden van l'Alliance. Dat dit principe echter een toenemende machtsontplooiing vanwege deze radicalen in de hand werkte, schenen de doctrinairers niet voorzien te hebben.

In 1845 was hun invloed op haar zenit. Inwijkelingen en inwoners uit de randgemeenten hadden ondertussen ook hun intrede gedaan en het kerngroepje democraten versterkt¹¹. Kwantitatief vormden ze weliswaar nog steeds een minoriteit, doch als groep bezaten ze een hechte eenheid¹². Ze vergaderden niet alleen afzonderlijk in hun eigen lokaal Le Trou, „les catacombes de la démocratie”¹³ noemden de tegenstanders het, doch het groepje intellectuelen leidde tevens de redactie van een krant, Le Débat Social¹⁴, waarin ze de conservatieve vleugel op kritiek onthaalden. Ook binnen l'Alliance voerden ze oppositie. Dat konden ze omdat er intussen een machtsconcentratie in hun handen had plaats gehad: in het bestuurscomité hadden ze de meerderheid kunnen behalen¹⁵. En vermits dit comité een centrale plaats bekleedde in l'Alliance — het droeg de kandidaten voor, stelde het programma op en leidde de debatten — zagen de leden van Le Trou de kans schoon om de liberale acties zoveel mogelijk in democratische richting te kanaliseren. De meest frappante voorbeelden van dit radicale opdringen leverden de agitaties tijdens de parlamentsverkiezingen van juni

(9) „En formant le noyau de notre Société (...) nous n'avons pas recherché la qualité d'électeur chez nos amis politiques: on les a jugés dignes de faire partie du corps maçonnique et ils marchent à nos côtés dans la voie du libéralisme. N'admettre à l'avenir que des électeurs serait établir des catégories, des privilèges.” Aldus Verhaegen over deze kwestie (Cfr. Bartier, J., *op. cit.*, p. 94, voetnoot nr. 403). Defacqz, de voorzitter van l'Alliance, in een historische schets van de vereniging, vermeldde eveneens: „... destinée à concerter et à discipliner les forces de l'opinion libérale éparses dans Bruxelles, elle (la société de l'Alliance) admit dans ses rangs toutes les nuances de cette opinion. Tout citoyen, honnête homme, joignant à la ferme volonté la faculté d'exercer, ou par son titre d'électeur, ou par ses talents, ou par sa position sociale, ou par ses relations de famille, ou par quelqu'autre ressort légitime, une influence favorable au libéralisme et particulièrement aux élections, devait être accueilli comme un utile auxiliaire.”, Defacqz, E., *A MM. les membres de l'Alliance*, 8 septembre 1846.

(10) Cfr. supra; Méphistophélès, 20 augustus 1846, p. 1, kol. 1, 2; „l'Alliance ... les admit comme des auxiliaires utiles, car jeunes pour les idées, ils l'étaient également pour l'action, pour le zèle, pour le prosélytisme”, schreef l'Observateur over hen op 16 oktober 1846, p. 1, kol. 1.

(11) Journal de Bruxelles, 25 oktober 1845, p. 1, kol. 3.

(12) L'Association Libérale de Bruxelles. Séance du 9 août 1847, l'Observateur, 11 augustus 1847, annexe; Desmannit, F., *op. cit.*, p. 9.

(13) Desmannit, F., *op. cit.*, p. 12.

(14) Ibidem, p. 12; A. Bartels aan Baron de Stassart, 8 juli 1847, A.R.A., Papieren de Stassart, nr 104.

(15) L'Association Libérale de Bruxelles, Séance du 9 août 1847; Desmannit, F., *op. cit.*, p. 9; Delhasse aan Van den Broeck, 28 mei 1845, in Wouters H., *Dokumenten betreffende de Arbeidersbeweging, 1831-1853*, Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis, Leuven-Parijs, 1963, dl. I, p. 333; Le Précurseur, 13 september 1846, p. 1, kol. 1, 2.

en oktober 1845 en tijdens de gemeenteraadsverkiezingen, eveneens in oktober 1845.

Reeds in juni 1845 achtte Le Trou de tijd rijp om de intrede in het Parlement van enkele van haar kandidaten mogelijk te maken¹⁶. De liberale rechterzijde, die nu plots het gevaar geconcretiseerd zag, zette echter een verwoed tegenoffensief in zodat enkel doctrinaire liberalen op de verkiesbare plaatsen werden gepolld. De democraten hadden dus aan het kortste eind moeten trekken, doch de gedachte dat de gematigde vleugel vroeg of laat deze tol zou moeten terugbetalen, liet hen niet los.

Die gelegenheid deed zich vier maanden later al voor, toen er in de hoofdstad een parlamentszetel vacant kwam. Weer slaagde de conservatieve groep, waarvan Verhaegen de onbetwistbare leider was geworden, haar kandidaat op het voorplan te schuiven, zij het met een heel geringe meerderheid¹⁷. De breuk leek nu onafwendbaar. Uit angst voor deze scheuring, die het liberalisme onvermijdelijk in diskrediet moest brengen, deden de doctrinaireren een concessie: met de belofte dat Le Trou enkele van haar kandidaten op de definitieve lijst voor de gemeenteraadsverkiezingen zou mogen plaatsen vrijdelden ze de openlijke tweespalt¹⁸. De democraten werden dus afgescheept en moesten zich tevreden stellen met een tweederangrol. Het tolgeld kon daarom niet hoog genoeg zijn, redeneerden ze kennelijk, en na veel inspanningen slaagden ze erin twee van hun voormannen, nl. Jules Bartels en Edouard Ducpétiaux op de lijst en dus in de gemeenteraad te krijgen¹⁹. Dank zij de raadsverkiezing van oktober 1845 werd de scheuring bijgevolg uitgesteld tot latere datum en heerste er nog een schijnbare eensgezindheid tijdens het eerste liberaal congres van juni 1846²⁰. Een schijnbare eenheid, want met afkeer zagen de conservatieven toe hoe de vooruitstrevende groep ook tijdens dit congres haar invloed deed gelden²¹ en zodra het congres voorbij was laaide de strijd dan ook weer hevig op. De kloof werd breder en breder en toen de radicalen een tijd later het plan opperden om de liberale pers in hun handen te concentreren, was de maat vol voor de Verhaegen-groep. Om het groeiend gevaar af te drijven, dienden de doctrinaireren een voorstel in waardoor de niet-kiezers voorgoed aan invloed zouden inboeten. Terecht meenden ze dat de actie van Le Trou op die manier zou worden uitgehouden. In de beruchte vergadering van 28 oktober 1846 kwam het voorstel op de agenda. Speculerend op de parlamentsverkiezingen van 1847, bepleitte Le Trou de niet-opportunititeit van het voorstel, dat im-

(16) Voor de gebeurtenissen tijdens deze verkiezingsstrijd verwijzen we o.m. naar : Brief van Jalheau aan Rogier, 11 oktober 1845, Algemeen Rijksarchief, Brussel, papieren Rogier, nr. 208 ; Desmannit, F., *op. cit.*, p. 10 ; Delhasse aan Van den Broeck, 28 mei 1845, Wouters H., *Dokumenten betreffende de arbeidersbeweging...*

(17) Jalheau aan Rogier, 11 oktober 1845, cfr. supra ; Journal de Bruxelles, 19 oktober 1845, p. 1, kol. 1 ; Le Politique, 11 oktober 1845, p. 1, kol. 3, 14 oktober 1845, p. 1, kol. 3, p. 2, kol. 1.

(18) Journal de Bruxelles, 19 oktober 1845, p. 1, kol. 1, 2.

(19) L'Observateur, 18 oktober 1845, p. 1, kol. 2, 3, 4 ; l'Indépendance belge, 18 oktober 1845, p. 1, kol. 1, 2 ; Procès-verbal des élections des conseillers communaux, 28 oktober 1845, 1e, 3e kieswijk, Stadsarchief Brussel.

(20) Desmannit, F., *op. cit.*, p. 9.

(21) Le Congrès Libéral de Belgique, séance du 14 juin 1846, Brussel 1846.

mers een rechtstreekse oorlogsverklaring aan haar adres inhield. Met succes want het voorstel werd met een, zij het knappe, meerderheid verdaagd. Tot verontwaardiging van de doctrinairen die dit uitstel ervoeren als een definitieve weigering en onmiddellijk hun ontslag indienden. De breuk was nu een voldongen feit geworden ²².

Tien dagen later was de stichting van een nieuwe Brusselse liberale vereniging door de doctrinairen een tweede voldongen feit: op 9 november 1846 zag L'Association Libérale het levenslicht. Deze vesting van de liberale, behoudsgezinde bourgeoisie groeide gestaag en op het einde van het jaar bedroeg haar getalsterkte een derde van het aantal leden dat l'Alliance had geteld vóór het schisma ²³.

Dat deze groei geschiedde ten koste van de oorspronkelijke vereniging, lag voor de hand. In de weken die op de scheuring volgden, stroomde het aantal ontslagbrieven in l'Alliance binnen. Deze gang van zaken sterkte de radicalen in de overtuiging dat het om een degelijk voorbereide scheuring had gegaan ²⁴. Immers, niet alleen dienden een aantal pas gerecrueteerde leden hun ontslag in, maar ook leden die reeds geruime tijd uit de vereniging waren weggebleven, zegden prompt hun lidmaatschap op. Bovendien trachtten de doctrinairen l'Alliance te torpederen door valse geruchten te verspreiden over de financiële noodtoestand waarin de partij zich zou bevinden. Ze brachten de democratische vleugel eveneens in het gedrang door te insinueren dat Defacqz, de gezaghebbende voorzitter, l'Alliance ook de rug zou toedraaien. Doch Defacqz, die als de leider van het toenmalige Brusselse liberalisme kon beschouwd worden, bleef en redde door zijn optreden l'Alliance. Hij bleef trouw aan zijn ideaal: de groepering van alle liberale tendensen onder één vlag, die van l'Alliance. En wat meer was, hij veroordeelde de doctrinaire parlementsleden die hun medestrijders voor de liberale zaak verloochenden ²⁵. Zijn houding droeg er ontegensprekelijk toe bij dat de nog 600 leden tellende vereniging niet verder in het dikrediet werd gebracht door de scheuring en dat ze voortaan, als officiële vertegenwoordigster van „l'opinion la plus extrême parmi les libéraux belges” ²⁶, haar weg kon voortzetten.

Begin 1847 zag de toestand er echter nog niet bepaald gunstig uit voor de twee liberale verenigingen. L'Association Libérale, die weliswaar kon rekenen op de steun van een groot aantal bourgeois, verkeerde organisatorisch nog in een embryonale fase. L'Alliance daarentegen, kon er wel prat op gaan een stevig georganiseerde vereniging te zijn die een succesvolle carrière achter zich had, maar de scheuring had haar toch het verlies gekost van een aanzienlijk aantal kiezers, de onmisbare steunpilaren ten tijde van de electorale campagnes.

(22) Voor een meer gedetailleerd verslag van deze scheuring, verwijzen we naar het artikel van A. Vermeersch, *Links in 1846*, Socialistische Standpunten, 1965.

(23) L'Association Libérale de Bruxelles. Séance du 9 août 1847, l'Observateur, 11 augustus 1847, Annexe.

(24) Société de l'Alliance, séance du 18 novembre 1846, p. 7, 8, 9.

(25) Defacqz, E., *A MM. les membres de l'Alliance*, 8 septembre 1846.

(26) Lützov aan Metternich, 31 oktober 1846, Archief van het Min. v. Buitenlandse Zaken, Archives d'Etat à Vienne, nr. 10.945.

Bewust van hun eigen zwakte, zagen beide partijen in dat ze elkaar niet volledig konden negeren. Bovendien bood een verscheurd liberalisme onvoldoende waarborgen om de gemeenschappelijke vijanden, de klerikale kandidaten, te verslaan. Toen er in januari 1847 een senaatszetel vrijkwam, sloegen ze dan ook een brug over de tegenstellingen heen en besloten ze hun krachten samen te bundelen. Verzoeningsgesprekken werden aangeknoopt en er werd zelfs gewag gemaakt van een mogelijke fusie. Tot er over de gemeenschappelijke kandidaat moest worden gediscussieerd! L'Alliance patronneerde haar ondervoorzitter, Dindal. De democraten hielden voet bij stuk en het was de groep van Verhaegen die zwichtte ²⁷.

Achteraf beschouwde het bestuurscomité van l'Alliance dit succes terecht als een overwinning op l'Association Libérale en enkele democraten gaven zelfs openlijk lucht aan hun tevredenheid. Vanzelfsprekend dat die houding de Verhaegen-groep op vergeldingsmaatregelen deed zinnen. Het stond voor de doctrinairers vast dat hun partij een eventuele tweede slag zou moeten thuishalen ²⁸.

Tegenover een krachtmeting stonden de conservatieve leiders dus geenszinds huiverig. Temeer daar ze ook wel benieuwd zullen geweest zijn om te weten hoe het Brusselse kiezerskorps reageerde op de scheuring, m.a.w. ze wensten een antwoord op de vraag in welke mate l'Association Libérale het liberale opinieveld beheerste. Het lag voor de hand dat ze de eerste de beste gelegenheid zouden aangrijpen om hun kans te wagen.

Die kans liet niet lang op zich wachten: een nieuwe, tussentijdse gemeenteverkiezing was in het vooruitzicht. Een uitstekende gelegenheid om een krachtmeting op touw te zetten! De gemeenteverkiezingen vormden immers de ideale achtergrond voor een dergelijke strijd. Vrees voor klerikaal gezinde rivalen moest hen nu niet weerhouden. De tijd dat het Brusselse electoraat stemmen gaf aan de kandidaten van de katholieke partij was reeds lang voorbij. De weg was dus vrij.

De directe aanleiding van deze nieuwe verkiezing was te zoeken in het ontslag dat Defacqz in oktober 1846 had ingediend bij de gemeenteraad ²⁹, terwijl het afsterven van een bejaard raadslid ³⁰ een tweede raadszetel vrijmaakte. Op 13 februari 1847 besliste het college ³¹ dat de twee betreffende kiescolleges ³² zouden worden opgeroepen op dinsdag 9 maart. De vierde

(27) L'Indépendance Belge, 6 maart 1847, p.1, kol. 3; Discailles, E., *Charles Rogier*, Brussel, 1892-1895, deel III, p. 151.

(28) L'Indépendance Belge, 6 maart 1847, p. 1, kol. 3; L'Observateur, 3 maart 1847, p. 1, kol. 1.

(29) Defacqz aan de gemeenteraad van Brussel, 15 oktober 1846 en 11 november 1846, Stadsarchief Brussel, Administration communale depuis 1830.

(30) Overlijdensakte van het raadslid Glibert, 1 januari 1846, nr. 17, Stadsarchief Brussel.

(31) Verslag van de raadszitting van 13 februari 1847, Bulletin communal de la ville de Bruxelles, Brussel, 1847, p. 55.

(32) Dat niet heel het kiezerskorps moest geraadpleegd worden doch enkel de kieswijken waar de betreffende raadsleden hun woonplaats hadden, vloeide voort uit de wijzigingen die er op 30 juni 1842 aan de gemeentewet waren aangebracht. Deze wet had het kiezerskorps van de 21 grootste steden verdeeld volgens afzonderlijke kieswijken, die elk een bepaald aantal vertegenwoordigers in de gemeenteraad mochten verkiezen.

wijk zou moeten voorzien in de vervanging van het overleden raadslid; de handelswijk van het centrum, nl. de tweede kieswijk, zou de leemte moeten vullen die Defacqz' ontslag had teweeggebracht.

Nauwelijks was de convocatie van de kiezers bekend, of de Verhaegen-groep liet haar plannen al doorzien. Twee dagen later, op 15 februari, publiceerden de conservatieve leiders de namen van de kandidaten van l'Association Libérale en kondigden ze de vergadering aan van 18 februari, waarin de officiële bekrachtiging van deze kandidaten zou moeten volgen³³. Het opzet was duidelijk: kennelijk zonder voorafgaand overleg te plegen met l'Alliance, zonder dat er een tegenvoorstel werd ingediend, deed Verhaegen de eerste zet en sneed op die manier l'Alliance de pas af. Aan zijn tegenstanders liet hij geen keus. Ze konden niets anders dan de uitdaging tot de strijd aanvaarden.

Die uitdaging concretiseerde zich ook in de kandidatenkeus zelf. Voor een overwinning had de doctrinaire partij kennelijk alles veil en wilde ze geen enkel risico lopen. Daarom speculeerden haar leiders in de eerste plaats op de coterie-geest, die in de tweede kieswijk tijdens vorige verkiezingen aan de oppervlakte was gekomen³⁴. Die geest had zich het duidelijkst gemanifesteerd in handelsmilieus. Herhaalde malen was er in deze laag van het Brusselse kiezerskorps een zekere politieke animositeit aan het licht gekomen. De Brusselse handelaars vonden nl. dat hun belangen niet voldoende ter harte werden genomen in de raad. Er viel zelfs onder hen een tendens waar te nemen om die misnoegde krachten te bundelen³⁵. Verhaegen haakte hierop in. Hij was er blijkbaar van overtuigd de coterie en de kiezers van de handelswijk op de hand te hebben door de groothandelaar en tevens lid van de Handelsrechtbank, Charles Demeure als kandidaat te aanvaarden. Temeer daar deze in oktober 1845, buiten de Alliantielijst om, al heel wat stemmen had weten te behalen in zijn wijk³⁶. Het sprak vanzelf dat Verhaegen met deze kandidatuur een slag toebreacht aan het Brusselse exclusief-liberalisme en tegelijkertijd ook aan l'Alliance: Defacqz, de voorzitter van de vereniging, de president van het eerste liberaal congres, wilde hij vervangen door een politiek vrij kleurloze handelaar die de liberalen zelfs in oktober 1845 had gedwarsboomd en die hij slechts met veel moeite kon betitelen als een gematigde liberaal³⁷.

Dat de doctrinairers werkelijk geen enkel risico wilden lopen, bewees echter de keuze van de tweede kandidatuur, die in Alliance-kringen de hevigste verontwaardiging verwekte. Procureur-generaal De Bavay werd de tweede

(33) L'Observateur, 15 februari 1847, p. 1, kol. 2.

(34) Tijdens de gemeenteverkiezingen van 28 oktober 1845 had de coterie uit die wijk het stemmenpercentage van haar kandidaten kunnen opvoeren tot 33 en 20 %. Een uitzonderlijk hoog percentage in vergelijking met de andere kieswijken. (Cfr. Procès-verbal des élections des conseillers communaux., 28 oktober 1845, Stadsarchief Brussel).

(35) L'Observateur, 3 maart 1847, p. 1, kol. 2; 7 maart 1847, p. 1, kol. 2; Tablettes Electorales, nr. 4, 4 maart 1847, p. 1, kol. 1; nr. 6, 6 maart 1847, p. 1, kol. 1; nr. 7, 7 maart 1847, p. 1, kol. 2; Le Politique, 6 maart 1847, p. 2, kol. 1.

(36) Procès-verbal des élections des conseillers communaux, 28 oktober 1845, Stadsarchief Brussel.

(37) L'Indépendance Belge, 4 maart 1847, p. 1, kol. 2.

kandidaat van l'Association Libérale. In verschillende opzichten betekende deze kandidatuur een geslaagde zet vanwege de Verhaegen-groep. Vermits hij het hoofd was van de staande magistratuur, konden ze speculeren op het prestige en de machtspositie van De Bavay. Bovendien stond de procureur-generaal bekend als een hevige tegenstander van elke vorm van klerikalisme³⁸. Deze theorieën zouden dus zeker de anti-klerikale, exclusieve liberalen aanspreken. Maar wat nog veel belangrijker was in deze strijd tegen de democraten: De Bavay was de aartsvijand van de radicalen. Hij was de vervolger geweest van één van hun leiders, Adolphe Bartels en de aanklager in de persprocessen tegen de democratische bladen³⁹. De Bavay's kandidatuur, veel meer nog dan die van De Meure, was dus een werkelijk uitdagingsmanoeuvre gericht tegen de democraten van l'Alliance.

L'Alliance liet deze oorlogsverklaring geenszins onbeantwoord. Van een geschikte kandidatenkeuze hing nu voor haar veel, zoniet alles af. Om Verhaegens aanval af te slaan, moesten kandidaten worden gevonden met klinkende namen die hun reputatie als liberaal steeds hoog hadden gehouden. Dergelijke overwegingen zetten er de vereniging toe aan Pierre Van Meenen⁴⁰, de voorzitter bij het Verbrekingshof, als rivaal van De Bavay te kiezen en tegenover de kleurloze handelaar De Meure de politicus Charles De Brouckère⁴¹ te plaatsen⁴². L'Alliance bracht het er dus geenszins slecht af. Beide kandidaten waren de protagonisten geweest van de Omwenteling, hadden een belangrijke rol gespeeld tijdens de eerste dagen van de Onafhankelijkheid en genoten uit hoofde daarvan nog heel wat gezag. Bovendien hadden ze alle twee een gevulde loopbaan achter zich. De Brouckère had niet alleen in de administratie maar ook in het leger en in de handelswereld hoge functies bekleed. Hij was zelfs minister geweest. Van Meenen had carrière gemaakt als magistraat. Ook als professor in de filosofie aan de V.U.B. stond hij in hoog aanzien en bovendien vervulde hij sinds 1840 de functie van rector van deze universiteit. Dat deze kandidaten overtuigde aanhangers waren van het liberalisme, zou niemand in twijfel kunnen trekken.

Alles wees er dus op dat l'Alliance de eerste slag goed had opgevangen en Verhaegen door de keuze van deze twee prominente liberalen in zijn verwachtingen moest teleurgesteld geweest zijn. Inzake de propagandamiddelen verging het de conservatieven al net zo, en wachtte hen een tweede teleurstelling. De leiders van l'Association waren ervan overtuigd een niet in te halen voorsprong te hebben op l'Alliance. Konden zij immers niet rekenen op Brussels twee meest vooraanstaande, twee meest gezaghebbende

(38) L'Observateur, 28 februari 1847, p. 1, kol. 1.

(39) L'Argus, 25 februari 1847, p. 1, kol. 1, 2.

(40) Voor biografische nota's over Pierre-François Van Meenen, cfr. Caron, *Biographie des contemporains belges*, Brussel, Le Flambeau, 1847, p. 91 e.v.; Le Roy, A., *Notice sur la Vie et les Travaux de Pierre-François Van Meenen*, Annuaire de l'Académie Royale de Belgique, 1877.

(41) Biografie van Charles De Brouckère: Juste T., *Les Fondateurs de la monarchie belge, Charles De Brouckère, bourgmestre de Bruxelles, 1796-1860*, Brussel, 1867.

(42) Le Débat Social, 28 februari 1847, p. 415, kol. 1, 2; Van Meenen aan Defacqz, 21 februari 1847 en 26 februari 1847, Papieren Van Meenen, archief J. Van Meenen, Brussel II.

dagbladen? Zowel l'Indépendance belge als l'Observateur⁴³ stonden te hunner beschikking om de strijd tegen de democraten aan te binden. En wat kon l'Alliance daartegenover stellen? Op welke kranten kon de vereniging beroep doen om de grote liberale bladen van repliek te dienen, om propaganda te voeren voor hun kandidaten, kortom om het kiezerskorps te beïnvloeden? Het schimpblaadje l'Argus, dat slechts wekelijks verscheen, betekende weinig en ook Le Débat Social had een geringe waarde als propagandamiddel. Deze krant was immers de voorvechtster van het democratisch radicalisme en werd in bourgeoismilieus, en dus ook door de meerderheid der kiezers, geweerd⁴⁴. Bovendien verscheen ze al evenmin dagelijks. L'Alliance leed bijgevolg aan een totaal gebrek aan gepaste communicatiemiddelen.

Die zwakke positie inzake propagandamiddelen was het bestuurscomité van l'Alliance echter eveneens opgevallen. Het begreep dat l'Association het pleit al bij voorbaat zou gewonnen hebben, indien l'Alliance geen extra-krachtinspanning zou leveren. In het heetste van de strijd, vanaf 1 maart, verscheen er dan ook, voor het eerst in de Brusselse electorale geschiedenis, dagelijks een speciaal verkiezingsblaadje: Les Tablettes Electorales⁴⁵. Tot aan de vooravond van de stembusdag publiceerde het comité elke dag een nummer dat uitsluitend gevuld werd met verkiezingsnieuws en dat aan alle kiezers werd toegestuurd. Elke dag opnieuw kon de kiezer er de kandidaten-appreciaties in lezen; aanvallen van de tegenstrevers werden er niet alleen in ontzenuwd, Les Tablettes Electorales richtten ook scherpe speerpunten op de tegenkandidaten en op l'Association Libérale. Artikels uit de andere democratische bladen werden geciteerd en de opstellen die Le Débat Social over de strijd publiceerde, werden integraal weergegeven⁴⁶.

Dat l'Alliance qua propagandamiddelen geenszins het onderspit moest delven, bleek ten slotte pas goed toen ook de Brusselse klerikale pers en de unionistisch gezinde Le Politique, zich tegen l'Association keerden⁴⁷. De kandidatuur van De Bavay dreef hen begrijpelijkerwijs eerder in de richting van l'Alliance dan in die van de Verhaegen-groep. Het evenwicht tussen beide fracties was dus ook op dit gebied volledig hersteld.

Vermits de doctrinaire partij l'Alliance nóch inzake kandidaturen, nóch inzake propagandamiddelen de loef had kunnen afsteken, zou een overwinning dus volledig afhangen van de verkiezingsstrategie die er zou gevoerd worden. Weer deed Verhaegen de eerste en bovendien zeer tactische zet: hij schoof de principiële kwestie waarrond alles draaide — nl. de tweespalt tussen doctrinair en democraten — naar de achtergrond. Een discussie op louter politiek vlak plaatste l'Association immers in een minder gunstig

(43) Vermeersch, A., *Structuur van de Belgische pers, 1830-1848*, Interuniversitair centrum voor hedendaagse geschiedenis, Bijdragen nr. 4, Leuven-Parijs, 1958, p. 81, 86, 87.

(44) Vermeersch, A., *op. cit.*, p. 109.

(45) Les Tablettes Electorales, nrs. 1 tot en met 8, van 1 maart tot en met 8 maart 1847.

(46) Les Tablettes Electorales, 1 maart 1847, p. 2, k. 1; 3 maart 1847, p. 1, k. 1, 2, p. 2, k. 1; 3 maart 1847, p. 2, k. 1, 2, p. 3, k. 1.

(47) Journal de Bruxelles, 4 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2; 6 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2, 3; Le Politique, 25 februari 1847, p. 1, kol. 2, 3; 5 maart 1847, p. 1, kol. 3, p. 2, kol. 1.

daglicht. Was het de conservatieve vleugel niet geweest die l'Alliance had uitgedaagd en een krisissituatie had geschapen? Verhaegen beproefde daarom de aloude strategie die zijn klerikale vijanden vroeger steeds inschakelden in gemeenteverkiezingen: de spreekbuizen van het conservatieve liberalisme verkondigen zonder schroom dat de politieke kwestie in deze campagne geen enkele rol speelde en dat de verkiezing integendeel een zuiver gemeentelijke en dus lokale aangelegenheid was. Vier liberale kandidaten stonden volgens hen tegenover elkaar, enkel hun capaciteiten en de waarborgen die ze als raadslieden in spe zouden bieden, mochten de uitspraak van het electoraat bepalen ⁴⁸. Ze stuwden op die manier de campagne in een welbepaalde richting. L'Alliance deed nog enkele pogingen om de politieke kwestie in het middelpunt te plaatsen, verweet Verhaegen de breuk te hebben veroorzaakt en de groeiende verwijdering tussen beide fracties in de hand te werken ⁴⁹. Tevergeefs. De Verhaegen-groep ging er niet op in en hield vast aan de vooropgezette tactiek. L'Alliance was dus wel verplicht af te dalen tot het strikt persoonlijke vlak en Verhaegen te volgen in de strijd om de kandidaten.

Als mikpunten van een verkiezingscampagne boden dezen genoeg stof tot discussie.

Het electorale gevecht tussen De Meure en De Brouckère bleek zeer ongelijk te zijn. De spreekorganen van l'Association waren vlug uitgepraat over deze „gematigd-liberale” handelaar en hun betoog bleef steken in het tot vervelens toe herhalen van allerlei banaliteiten en dooddoeners ⁵⁰. L'Alliance kon met dezelfde regelmaat de man als een nulliteit bestempelen en zijn a-politieke carrière aan de kaak stellen ⁵¹, meer argumentatie-materiaal leverde De Meure niet.

Heel anders was het gesteld met zijn rivaal, Charles De Brouckère. Les Tablettes Electorales pakten vol trots uit met de administratieve kwaliteiten van hun kandidaat, met zijn carrière als staatsman, kortom ze maakten de kiezers ermee vertrouwd dat hij een grote aanwinst zou worden voor de gemeenteraad ⁵². Voor de Verhaegen-groep was de aanval op deze liberale kandidaat bovendien een delicaat probleem. Op de politieke overtuiging van De Brouckère kon Verhaegen moeilijk afdingen, evenmin als hij zijn tal-

(48) L'Indépendance Belge, 4 maart 1847, p. 1, kol. 2; L'Observateur, 3 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2; 5 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2.

(49) Le Débat Social, 28 februari 1847, p. 409, kol. 1, 2, p. 410, kol. 1, 2; Les Tablettes Electorales, 1 maart 1847, p. 1, 2; 4 maart 1847, p. 2, kol. 2, p. 3, kol. 1, 2; 4 maart 1847, p. 1, 2.

(50) L'Observateur, 28 februari 1847, p. 1, kol. 1; 3 maart 1847, p. 1, kol. 2; L'Indépendance Belge, 4 maart 1847, p. 1, kol. 2, 3; Partijmanifest van l'Association Libérale, 7 maart 1847.

(51) Le Débat Social, 21 februari 1847, p. 397, kol. 1, 2; p. 398, kol. 1, 2; 28 februari 1847, p. 409, kol. 1, 2; p. 410, kol. 1, 2; Les Tablettes Electorales, 1 maart 1847, p. 1, 2; 2 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2; 4 maart, p. 2, kol. 2; p. 3, kol. 1, 2; 5 maart 1847, p. 2, kol. 1, 2; p. 3, kol. 1.

(52) Le Débat Social, 21 februari 1847, p. 397, kol. 1, 2; p. 398, kol. 1, 2; 28 februari 1847, p. 409, kol. 1, 2; Les Tablettes Electorales, 1 maart 1847, p. 1, kol. 2; 2 maart 1847, p. 1, kol. 2; 2 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2; 4 maart 1847, p. 2, kol. 2; p. 3, kol. 1, 2; 5 maart 1847, p. 3, kol. 1; Partijmanifest van l'Alliance, 8 maart 1847; Le Politique, 5 maart 1847, p. 1, kol. 3; p. 2, kol. 1.

rijke verdiensten kon in twijfel trekken. Bovendien was De Brouckère niet betrokken geweest bij de scheuring, vermits hij zich uit het Brusselse politieke leven teruggetrokken had op dat ogenblik⁵³. Enkele karakterfouten en het feit dat een staatsman van zijn gehalte zich niet zou mogen verlagen door deel uit te maken van een gemeenteraad, vormden de argumenten om De Brouckères kandidatuur te dwarsbomen⁵⁴. De campagne tegen de toekomstige Brusselse burgemeester hield dus weinig steek.

De meeste ophef maakte echter het tweede electoraal duel, tussen Van Meenen en De Bavay. Reeds de Van Meenen-kandidatuur bleek betwist te zijn. L'Association concentreerde haar herhaalde aanvallen op de hoge ouderdom van deze magistraat⁵⁵. L'Alliance plaatste daarentegen zijn functie als rector van de V.U.B. in het daglicht⁵⁶. Een argument waartegen Verhaegen, de stichter van de V.U.B., weinig kon inbrengen. Daarom werd er ook nu weer een drogreden gebruikt: een beroemd filosoof als Van Meenen mocht volgens hem niet afdalen tot het niveau van de raadsleden⁵⁷!

De strijd rondom de kandidatuur van De Bavay gaf daarentegen minder aanleiding tot een dergelijke, belachelijke campagne. Integendeel. L'Alliance kon nu een degelijk gefundeerde aanvalsstrategie opbouwen. Les Tablettes Electorales, hierbij gesteund door de klerikale en unionistische pers, schilderden de procureur-generaal af als de aartsvijand van alle grondwettelijke vrijheden, als de man die de terugkeer van het absolutisme voorstond⁵⁸. Bovendien zou hij, steeds volgens dezelfde bronnen, de gemeentelijke autonomie in gevaar brengen: als hij raadslid werd, zou de scheiding van de machten op gemeentelijk vlak een fictie worden⁵⁹. Over het schandelijke van deze „jonglerie doctrinaire”⁶⁰ raakte men in Alliance-kringen niet uitgesproken. Aan de basis van deze aanvallen lag vanzelfsprekend de haat tegen en de vrees van de democraten voor deze hoge magistraat.

(53) De Brouckère had zich na de crisis van 1838 uit de Banque de Belgique teruggetrokken en was naar Angleur gegaan, waar hij het beheer had waargenomen van de maatschappij „La Vieille Montagne”, cfr. Brief van De Brouckère aan l'Observateur, 6 maart 1847, p. 1, kol. 1,2.

(54) L'Indépendance Belge, 4 maart 1847, p. 1, kol. 2, 3; 5 maart 1847, p. 1, kol. 2; L'Observateur, 4 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2; 6 maart 1847, p. 1, kol. 2, 3; p. 2, kol. 1; 9 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2; 7 maart, p. 1, kol. 3.

(55) L'Indépendance Belge, 4 maart 1847, p. 1, kol. 2, 3; 5 maart 1847, p. 1, kol. 2; L'Observateur, 4 maart 1847, p. 1, kol. 2, 3; 4 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2.

(56) Le Débat Social, 21 februari 1847, p. 397, 398; Les Tablettes Electorales, 1 maart 1847, p. 1, 2; 2 maart 1847, p. 1, kol. 2; p. 2, kol. 1, 2; 4 maart 1847, p. 2, kol. 2, p. 3, kol. 1, 2; Partijmanifest van l'Alliance, 8 maart 1847.

(57) L'Indépendance Belge, 4 maart 1847, p. 1, kol. 2, 3; L'Observateur, 4 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2.

(58) Le Débat Social, 21 februari 1847, p. 397, 398; 28 februari 1847, p. 409, 410; L'Argus, 25 februari 1847, p. 1, kol. 1, 2, p. 2, kol. 1; 28 februari 1847, p. 1, kol. 1, 2; 4 maart 1847, p. 3, kol. 2, p. 4, kol. 1; 4 maart 1847, p. 1, kol. 2; Les Tablettes Electorales, 2 maart 1847, p. 2, kol. 1, 2; 4 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2; 5 maart 1847, p. 2, kol. 1, 2; 8 maart 1847, p. 3, kol. 1; Le Politique, 25 februari 1847, p. 1, kol. 2, 3; 3 maart 1847, p. 2, kol. 1; 4 maart 1847, p. 1, kol. 3, p. 2, kol. 1, 2; 5 maart 1847, p. 1, kol. 3; 5 maart 1847, p. 2, kol. 1; Journal de Bruxelles, 4 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2; Journal du Commerce d'Anvers, geciteerd door L'Argus, 4 maart 1847, p. 3, kol. 2.

(59) Les Tablettes Electorales, 2 maart 1847, p. 1, kol. 2, p. 2, kol. 1, 2.

(60) L'Argus, 4 maart 1847, p. 1, kol. 1.

Het was ook boeiend de verdedigingstactiek van de doctrinairen te volgen in zijn evolutie. In het begin van de campagne staken hun bladen vooral de loftrompet omdat De Bavay in zijn geschriften de tegenstanders van de XVIIIe-eeuwse theocratie bewonderde⁶¹. Maar als de democraten steeds maar weer de politieke consequenties van dergelijke ideeën benadrukten, en hem als een gevaar voor de Grondwet beschouwden, als een nieuwe Van Maanen, werd er van koers veranderd. De Bavay werd nog maar enkel geprezen omdat hij de moed had gehad de kerk aan te vallen. „Cela nous suffit”, schreef l'Indépendant⁶². Of het kiezerskorps hiermee zou instemmen bleef nog een open vraag.

Als apotheose van al deze pennetwisten in kranten en verkiezingsblaadjes, verspreidde l'Association Libérale op het allerlaatste ogenblik haar verkiezingsmanifest⁶³. L'Alliance herstelde ook nu vlug het evenwicht en gaf in allerijl een eigen manifest uit⁶⁴. Beide pamfletten waren de neerslag van de wekenlange campagne. Bovendien leverden ze nog eens het bewijs dat enkel de kandidatenstrijd het electorale forum beheerste. Van geen der twee verenigingen ging het initiatief uit om een beginselprogramma op te stellen. De democraten deden wel enkele pogingen om sociale en economische vraagstukken naar voor te brengen⁶⁵, veel aandacht werd er echter niet aan gewijd. De politieke krachtmeting was immers het enige doel in deze campagne; de kandidatenstrijd het middel om dat doel te bereiken.

Alhoewel beide partijen zich in de campagne tot het uiterste hadden ingespannen, bleef het echter een feit dat het op 9 maart slechts om een tweederangs-gemeenteverkiezing zou gaan. De ervaring had uitgewezen dat men bij dergelijke verkiezingen had af te rekenen met een enorme apathie vanwege het kiezerskorps⁶⁶. Of het opkomstcijfer representatief genoeg zou zijn om aan het resultaat enig houvast te hebben, bleef alsnog een vraagteken. Het kiezerskorps stelde echter geenszins teleur. De kiezers van beide wijken hechters zelfs evenveel waarde aan deze krachtmeting als aan de verkiezingen van oktober 1845. Ook nu verscheen er gemiddeld 50 % van de kiezers op het appel⁶⁷. Het succes dat deze tussentijdse gemeente-verkiezing kende, leverde dus eens te meer een afdoend bewijs dat de be-

(61) L'Observateur, 28 februari 1847, p. 1, kol. 1; 3 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2.

(62) L'Indépendance Belge, 7 maart 1847, p. 1, kol. 2.

(63) L'Association Libérale à MM. les Electeurs, L'Indépendance Belge, 8 maart 1847, p. 1, kol. 2, 3; p. 2, kol. 1; cfr. Bijlage I.

(64) La Commission administrative de l'Alliance à MM. les électeurs des 2e et 8e sections de la ville de Bruxelles et des 5e et 6e sections de la ville de Bruxelles, cfr. Bijlage II.

(65) Les Tablettes Electorales, 2 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2.

(66) Tussentijdse verkiezing Opkomst % v. totale kiezerskorps.

3-12-1840	23,65 %
8- 2-1845	22,31 %
5- 2-1846	37,57 %

Procès-verbaux des élections des conseillers communaux, 1840, 1845, 1846, Stadsarchief, Brussel.

(67) Kieswijk	Aantal kiezers	Opkomst absol. cijfers	Opkomst % t.o. aant. kiezers
2e	839	452	53,87
4e	1.161	557	47,11

langstelling in het Brussels kieserskorps voornamelijk door een politieke prikkel werd gewekt.

Spanning omtrent de afloop van het politieke gevecht tussen de twee liberale fracties had in de campagne stellig niet ontbroken. De stembusuitslag van 9 maart bracht echter niet de verwachte ontlading. Zeker niet in de tweede kieswijk, waar het duel tussen De Bavay en Van Meenen werd uitgestreden. Een deel van de stemmen ging er verloren aan de kandidaten uit de andere kieswijk en aan de vertegenwoordiger der coterie, waardoor het stemmenaantal van de twee rivalen werd gedrukt, zodat geen van beide kandidaten de vereiste meerderheid behaalde⁶⁸. Een herstemming was dus nodig. Tot ergernis van de leiders van l'Association Libérale. De Bavay had immers het pleit gewonnen in de eerste ronde, zij het met een geringe voorsprong van 2 %. De tweede stemronde werd voor de Verhaegen-groep nefast. Traditiegetrouw slonk ook bij deze herstemming het kiezersaantal. Vooral de aanhangers van l'Association Libérale ruimden kennelijk het veld. Bovendien gaven de aanhangers van een kleine coterie, die in de eerste ronde op hun eigen kandidaat hadden gestemd, nu ook hun stem aan l'Alliance.

Het resultaat: voor de rector van de V.U.B. kwam een meerderheid uit de bus die hem een voorsprong van 12 % opleverde⁶⁹. L'Alliance had de overwinning behaald, dank zij de tweede stemronde.

In de vierde kieswijk, waar l'Alliance en l'Association Libérale vertegenwoordigd waren door resp. De Brouckère en De Meure, was het pleit al na de eerste ronde beslecht: een tweede overwinning voor l'Alliance⁷⁰. De voorsprong van de toekomstige burgemeester van Brussel was echter onbeduidend klein, slechts 4 %. Dat niet de kandidaten, maar de liberale verenigingen wiens vlag ze voerden, de uitslag van het electoraat bepaalde, volgde ook uit deze uitslag.

(68) Naam	Behaalde stemmen absol. cijf.	% v. tot. aantal kiezers.	% v. tot. aant. uitgebrachte stemmen.	% v. tot. aantal geldige stemmen.
De Bavay	194	23,12	42,92	43,49
Van Meenen	181	21,57	40,04	40,58
De Page	51	6,67	11,28	11,43
P.v. des élections des conseillers communaux, 9 maart 1847, Stadsarchief Brussel.				
(69) Naam	Behaalde stemmen absol. cijf.	% v. tot. aantal kiezers.	% v. tot. aant. uitgebrachte stemmen.	% v. tot. aantal geldige stemmen.
Van Meenen	214	25,50	54,17	54,73
De Bavay	177	21,09	44,81	45,26
Ibidem.				
(70) Naam	Behaalde stemmen absol. cijf.	% v. tot. aantal kiezers.	% v. tot. aant. uitgebrachte stemmen.	% v. tot. aantal geldige stemmen.
De Brouckère	285	24,54	51,16	52,10
De Meure	262	22,56	47,37	47,89
Ibidem.				

In beide kiescolleges was l'Alliance dus aan de winnende hand geweest en werd de Verhaegen-groep in zijn aspiraties gedwarsboemd. Van een roemrijke Alliance-overwinning en een smaadvolle nederlaag van l'Association Libérale was er echter geen sprake. De stembusuitslag was eerder onduidelijk te noemen.

Dit onzeker resultaat bepaalde de aard van de onmiddellijke reacties. De spreekorganen van l'Alliance maten zich minder de houding aan van de juichende triomfators dan normaal zou kunnen verwacht worden. Zonder twijfel zal die matiging van terminologie haar wel ingegeven zijn geweest door de nu onvermijdelijk geworden latere confrontatie met l'Association Libérale. De democraten zullen uit het resultaat moeten concluderen hebben dat ze alleen weinig kans zouden hebben om een parlementaire verkiezing te winnen. Dat hun positie door deze overwinning veel sterker was geworden bij een eventuele confrontatie met hun tegenstrever, is vanzelfsprekend hun tweede conclusie geweest. Deze overwegingen vormden de basis van hun commentaren, waarin ze tegen de Verhaegen-groep een vergevingsgezinde toon aansloegen. Ze overdreven natuurlijk de betekenis van de uitslag, verkondigden dat l'Association nu de doodslag had gekregen, dat het electoraat zich tegen de scheuring had uitgesproken en dat de democratie had getriomfeerd. Maar tegelijkertijd voegden ze er nog aan toe dat ze open stonden voor besprekingen, dat ze geen wrok zouden koesteren maar integendeel de fouten van hun tegenstrevers door de vingers zouden zien ⁷¹.

Zelfs de hekelblaadjes, die weliswaar duchtig de spot dreven met de „gekwetste hoogmoed” van Verhaegen ⁷², predikten de verzoening in een gelegenheidsgedicht ⁷³.

Dat de Verhaegen-groep desondanks weinig ingenomen zal geweest zijn met deze reacties hoeft geen betoog.

Spaarde l'Alliance haar rivaal nog om tactische redenen, de klerikale en unionistische pers daarentegen ontzagen Verhaegen geenszins. In de uitslag zagen ze in de eerste plaats een afwijzende houding van het electoraat t.o. het extreme anti-klerikalisme. Ze hadden bovendien reeds bij voorbaat leedvermaak geschept in het eventuele verlies van Verhaegen ⁷⁴. Geen wonder dat ze nu de draak staken met de leider van l'Association Libérale en zijn politieke vernedering aan de kaak stelden ⁷⁵.

De spreekorganen van de Verhaegen-groep reageerden op deze uitslag en op al deze commentaren met de grootste stilzwijgendheid. Zowel l'Observateur als l'Indépendance belge zweeg in alle talen. Wel hadden de doctrinaire leiders zich reeds bij voorbaat gewapend tegen een mogelijke neder-

(71) Le Débat Social, 14 maart 1847, p. 441, kol. 1; 14 maart 1847, p. 441, kol. 2; 14 maart 1847, p. 443, kol. 1, 2, p. 444, kol. 1; L'Argus, 11 maart 1847, p. 1, kol. 2; Méphistophélès, 11 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2, p. 2, kol. 1; L'Alliance à MM. les Electeurs des 2e, 8e, 5e 6e section, Papieren Van Meenen, archief J. Van Meenen, Brussel II.

(72) Méphistophélès, 14 maart 1847, p. 4, kol. 1, 2.

(73) L'Alliance des Libéraux. Chanson chantée par un jeune de l'Alliance, à l'occasion des élections du 9 mars, l'Argus, 14 maart 1847, p. 3, kol. 1.

(74) Journal de Bruxelles, 6 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2, 3.

(75) L'Emancipation, 10 maart 1847, p. 1, kol. 3; Le Politique, 10 maart 1847, p. 1, kol. 3, p. 2, kol. 1; Journal de Bruxelles, 13 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2.

laag. De campagne was immers volgens hen geconcentreerd geweest op de gemeentepolitiek. Een nederlaag zou voor geen der beide verenigingen krenkend zijn, hadden ze beweerd, vermits slechts lokale belangen in het spel waren ⁷⁶. Desondanks oordeelden ze het nu, nadat hun electorale tegenslag een feit was geworden, dat het gepaster was te zwijgen en de tegenstanders niet meer stof tot schampere opmerkingen en spot te geven. Bovendien zal Verhaegen het wel veiliger gevonden hebben om niet alle banden met l'Alliance te verbreken, want ook hij moet ingezien hebben dat hij bij de komende wetgevende verkiezingen in juni, op geen succes moest rekenen als de steun van l'Alliance hem zou ontbreken. Pas maanden later, toen er aan de politieke hergroepering van het Brusselse liberalisme niet meer te tornen viel, toen l'Association Libérale er al heel wat sterker voorstond en de parlamentsverkiezingen voorbij waren, gaf Verhaegen zijn visie op het resultaat van 9 maart. Dan werd de overwinning van De Bavay in de eerste ronde als zeer betekenisvol beschouwd. Dan was de nederlaag in Verhaegens ogen zelfs uitgegroeid tot „une éclatante victoire” ⁷⁷! Desondanks zal de uitslag ondertussen één van de bitterste ontgoochelingen geweest zijn, die de leider van de doctrinaire liberalen in zijn politieke carrière zal gekend hebben.

Het spreekt vanzelf dat bij het afbakenen van de betekenis van deze verkiezing, het belang ervan uitsluitend moet gezien worden in het kader van de machtsstrijd tussen de twee fracties van het Brusselse liberalisme.

Als we de evolutie van de liberale partij vanaf 1845 voor ogen houden, dan is deze verkiezing op het eerste zicht een voortzetting van de strijd van oktober 1845. Principieel is er immers weinig veranderd. Toen waren de democraten en de doctrinaire liberalen ook met elkaar in conflict. Ze bestreden elkaar echter niet met open vizier. De intriges grepen plaats achter de schermen. Het dreigend gevaar voor een totale breuk weerhield hen ervan openlijk hun onenigheid te demonstreren. Die rem was nu weggevallen. De twee fracties hadden hun eigen organisaties zodat in een krachtmeting tijdens een tweederangsverkiezing geen gevaar meer school.

Het resultaat van deze verkiezing reikte echter veel verder. Riep het immers niet een unieke situatie in het leven? Toegegeven, in oktober 1845 hadden de democraten eveneens successen geboekt, maar niet geheel op eigen krachten. De partijdiscipline van l'Alliance had ervoor gezorgd dat alle leden, ook de doctrinairers, hun stemmen hadden gegeven aan de radicale kandidaten. Nu zegevierde de democratische vleugel, terwijl ze niet alleen de steun van de doctrinaire bourgeoisie-kiezers ontbeerde, maar hun zelfs tégen zich had. Een unicum in de electorale geschiedenis van deze periode! De behoudsgezinde, liberale burgerpartij heeft het onderspit moeten delven voor de democratisch-gezinde kleine burgers en intellectuele radicalen. In maart 1847 bereikte de Brusselse democratische beweging dus alleszins een hoogtepunt. Een hoogtepunt dat die eerste progressisten daarna niet meer zullen kennen, vermits ze één jaar later al, totaal werden uitgeroeid. In 1848, toen er een revolutionair onweer over België dreigde, werd hun

(76) L'Observateur, 3 maart 1847, p. 1, kol. 1, 2.

(77) L'Association Libérale de Bruxelles, Séance du 9 août, L'Observateur, 11 augustus 1847, annexe.

beweging de kop ingedrukt door de machtige alliantie van doctrinaire liberalen en katholieken, die elkaar met dat doel de hand hadden gereikt.

Maar is het eigenlijk wel juist om de uitslag van 9 maart ongenueanceerd als dé triomf van de democratie te beschouwen? Was dit resultaat niet veel-er het gevolg van andere, interfererende factoren? Dat l'Association Libérale de nederlaag leed, volgde ontegensprekelijk uit het feit dat de vereniging nog in een beginstadium verkeerde. De krachtmeting was voor de doctrinairn te vroeg gekomen. Een paar maanden later zou de balans misschien wel in hun richting zijn overgeheld. Te meer daar de achterstand toch onbeduidend klein was. De positie die l'Alliance in maart bekleedde, was anderzijds nog tamelijk gunstig. Nog niet alle behoudsgezinde liberale kiezers waren l'Alliance vijandig gezind. De vereniging kon nog altijd bogen op haar reputatie als „l'arche du libéralisme”. Sinds 1841 had ze immers op de bres gestaan voor het liberalisme en was er ontegensprekelijk een gewoonte gevormd bij de liberale kiezers om automatisch op l'Alliance te stemmen. Een traditie die niet met één slag zal uit te roeien geweest zijn, vooral niet omdat haar voorzitter dezelfde was gebleven en de scheuring van recente datum was. Bovendien had het Alliance-bestuurscomité het democratisch aspect van deze strijd zoveel mogelijk verdrongen. De democraten hadden weliswaar de touwtjes in handen maar zowel inzake de kandidatenkeuze als inzake programma-eisen legden ze zichzelf een zekere discipline op, met het doel ook op de bourgeois-stemmen beroep te kunnen rekenen. Hun succes zou minder hebben vast gestaan, indien ze uitgesproken democratische eisen zouden gesteld hebben.

Gaan we ook nog even de houding van de klerikale partij in deze strijd na, dan komen we voor een paradoxale situatie te staan. Deze partij keerde zich tégen de doctrinairn en betuigde geveinsde sympathie voor de democraten van l'Alliance. De katholieken, die in Brussel volledig in een hoek waren gemanoeuvreerd geworden door l'Alliance, hielpen nu de kandidaten van diezelfde vereniging de overwinning behalen! Het doel van de klerikalen was echter duidelijk: door openlijk partij te kiezen voor de democraten trachtten ze de twee fracties nog verder uit elkaar te drijven. Door Verhaegen op te hitsen, jaagden ze beide partijen natuurlijk nog meer in het harnas, en trachtten ze zó de gevaarlijke doctrinaire vleugel van het liberalisme te verzwakken. Bovendien moesten ze ook de aanval, die Verhaegen tegen hen richtte, in de vorm van de kandidatuur van De Bavay, afslaan. Het betekende voor hen immers een groot gevaar als de anti-klerikale procureur-generaal zou overwinnen. Het Brusselse anti-klerikalisme zou dan nog verder ten top gedreven worden. Hun steun aan de democraten was bijgevolg in twee opzichten verantwoord.

Welke rol speelde deze verkiezing tenslotte als fase in het verder verloop van het conflict democraten-doctrinairn?

De directe gevolgen van de krachtmeting zijn niet bepaald wereldschokkend geweest. Uit de onduidelijke stembusuitslag werd door beide partijen dezelfde conclusie getrokken, nl. dat ze tijdens de komende parlementsverkiezingen elkaars steun niet zouden kunnen derven. Toenaderingspogingen zouden dus moeten ondernomen worden. Wat ook geschiedde in juni 1847, toen ze weer dezelfde lijst voorstelden.

Anderzijds kan er ook op gewezen worden dat deze uitslag er het zijne zal toe bijgedragen hebben om een duurzame verzoening en de uiteindelijke fusie van de twee fracties te verijdelen. De overwinning van 9 maart had de Verhaegen-groep gekrenkt. De doctrinairen bleven dan ook op weerwraak zinnen. Te meer daar de uitslag voor uiteenlopende interpretaties vatbaar was. Beide partijen wilden niet toegeven aan de onderhandelingstafel en de kwestie bleef hangende. Tot de gebeurtenissen van 1848 haar zou oplossen en l'Alliance de genadesteek zou krijgen. Het lijdt echter geen twijfel dat zonder deze krachtproef de fusie meer kans zou gehad hebben. En zou de toestand er dan misschien niet heel anders hebben uitgezien voor l'Alliance, op het ogenblik dat het revolutionaire onweer losbarstte?

Kortom, de rol van de krachtproef van 9 maart is dus zeer omstrede geweest. Een overwinning van de democratische beweging? Ja, maar dan op korte termijn. Op lange termijn zou ze echter wel eens een dieptepunt kunnen betekend hebben...

BIJLAGE I

*L'Association libérale de Bruxelles à MM. les électeurs des
2e, 8e, 5e et 6e sections*¹.

Messieurs,

En présence du désaccord entre les sociétés libérales de Bruxelles sur les candidats qu'elles proposent pour les élections communales, le comité de l'Association libérale a pensé qu'il devait quelques explications aux électeurs. L'Association a choisi pour remplacer feu M. Glibert dans les 5e et 6e sections réunies M. Charles Demeure, fils aîné, négociant et juge au tribunal de commerce de cette ville. Pour remplacer M. Defacqz, dans les 2e et 8e sections réunies, nous avons porté nos vues sur M. Charles De Bavay, procureur-général près la cour d'appel de Bruxelles.

Voici Messieurs, les raisons qui nous ont guidés et qui vous engageront, sans doute, à ratifier nos choix. Depuis longtemps une opinion, assez généralement répandue dans Bruxelles, témoignait du désir de voir fortifier au conseil communal la représentation des intérêts commerciaux. On réclamait l'adjonction de nouveaux membres, pris dans la classe marchande ou industrielle, non parmi la haute banque ou l'aristocratie financière. Nous avons cru déférer à ce vœu en proposant la candidature de M. Demeure aux électeurs. M. Demeure est, en effet, négociant et, comme tel, il appartient à cette bourgeoisie probe, laborieuse, active, qui est la force et l'honneur des sociétés modernes. La position de fortune qu'il occupe, il la doit au travail, à l'esprit d'ordre, à l'entente pratique des affaires, à des qualités, en un mot, qu'il est d'un bon exemple d'honorer, parce qu'elles constituent des moyens légitimes de succès, auxquels on semble trop souvent aujourd'hui préférer des moyens plus rapides. M. Demeure ne doit rien de ce qu'il est aux hasards de la bourse, ni aux caprices de l'agiotage.

Les qualités que nous signalons chez M. Demeure, sont précieuses à plus d'un titre dans un conseiller communal. L'ordre, l'activité, l'habitude de travail, exercent sur les intérêts communaux une influence non moins salubre que sur les intérêts privés. Elles sont, pour les uns et pour les autres un gage de prospérité bien plus certain, bien plus solide, que le génie des spéculations aventureuses ou la science de la grande politique financière. La commune n'a que faire d'hommes d'Etat: véritable famille, il lui suffit de compter parmi ses administrateurs des citoyens chez lesquels l'intelligence s'unit aux vertus modestes et aux mœurs de la famille. M. Demeure n'a joué aucun rôle marquant sur la scène politique, mais ses opinions libérales sont sages, ses convictions fermes, son esprit indépendant. Sous le rapport politique, exigerait-on davantage avec équité? M. Demeure sait trop bien la valeur d'un engagement pris, pour fausser la confiance publique au point de vue des opinions. Son passé autorise-t-il d'ailleurs à suspecter les siennes? En aucune façon; au reste, la commune n'a rien à démêler avec la politique, rien à conquérir et tout à perdre sur ce terrain brûlant, ne l'oublions pas. La capacité spéciale de M. Demeure ne peut être révoquée en doute sans mau-

(1) L'Indépendance, 8 maart 1847, p. 1, kol. 2, 3; p. 2, kol. 1.

vaise foi. Elle est jugée, et jugée par ses pairs. Le choix des commerçants notables de Bruxelles l'a porté au siège de juge près le tribunal de commerce, comme l'un des plus dignes et des plus habiles à l'occuper. La bonté de ce choix est confirmée par l'expérience; car si M. Demeure a été honoré d'une magistrature consulaire, il honore à son tour cette dignité par son zèle, son intégrité et la manière dont il se maintient à la hauteur de ces importantes fonctions. Les commerçants de Bruxelles qui ont déjà voté avec tant de bonheur pour M. Demeure, lorsqu'ils l'ont nommé leur juge, voteront encore, non moins heureusement, pour lui, lorsqu'il s'agira de le nommer leur représentant à la commune.

Mais s'il était bon, à certains égards et dans certaines limites de renforcer l'élément commercial au sein du conseil communal, nous ne pouvions, Messieurs, nous dissimuler que d'autres spécialités encore y sont nécessaires. Personne n'ignore que le conseil communal a un besoin indispensable de membres connaissant à fond les lois qui nous régissent et les principes constitutionnels de notre organisation. A chaque instant, c'est la loi ou la Constitution à la main, qu'il faut pouvoir défendre la commune contre les exigences de l'Etat ou de l'intérêt privé et la défendre habilement, sans tâtonner, sans se tromper surtout, sous peine d'aboutir à des contestations judiciaires, onéreuses pour nos finances. La ville doit donc pouvoir compter sur un nombre suffisant de jurisconsultes éclairés dans un conseil. Et remarquez-le bien, Messieurs, cette nécessité est fondée tout entière sur l'intérêt de la généralité des habitants. Il ne s'agit pas de prétendre qu'il faille ici représenter l'intérêt des professions qui tiennent au droit dans le conseil, la commune a plus besoin de légistes, que ceux-ci n'ont besoin d'être à la commune.

Par la retraite du regrettable M. Defacqz, la commune perd l'un des membres les plus utiles de sa section du contentieux. Il faut combler ce vide par un jurisconsulte, sinon la marche des affaires va souffrir. Nous l'avons cru, et une société publique, notre rivale en cette circonstance, que Dieu veuille être la dernière, l'a cru comme nous; tant notre pensée est vraie et juste. Nous avons dû dès lors songer à prendre le successeur de M. Defacqz, dans la magistrature, dont M. Defacqz fait partie. Avant d'aviser aux personnes nous nous sommes demandé quelles qualités principales donnaient à M. Defacqz, comme conseiller communal, cette même supériorité qui l'accompagne partout où les événements le placent. M. Defacqz, à son entrée dans le conseil, était avocat général et avait pris, dans l'exercice des rudes fonctions de ministère public, cette activité, cette fermeté, cette décision de caractère que ne donne pas au même degré l'exercice de la magistrature assise. C'était un jeune homme, dévoué aux principes de 1830, et que la révolution avait emprunté au barreau pour en doter la Cour de Bruxelles. Jeune encore, à la sortie du conseil, 10 années de travaux utiles à la commune n'avaient rien usé de son talent si complet, de ses riches facultés. Pourrions-nous mieux faire, Messieurs, pour remplacer un pareil citoyen, que d'aller prendre son successeur sur le même siège où nous avons si heureusement rencontré M. Defacqz, il y a dix ans. Nous avons choisi, pour vous le prouver M. Charles De Bavay, procureur-général près la Cour de Bruxelles. M. De Bavay est un bourgeois pris dans nos rangs, que son travail et son mérite

ont lentement fait ce qu'il est; la faveur n'a jamais hâté d'un pas son avancement. Ses adversaires rendent les premiers justice à son intégrité, à son savoir comme magistrat. La ville de Bruxelles, qui le compte parmi ses enfants, peut en être fière. Il a les qualités distinctives et la franchise. Jamais la bouche de M. De Bavay n'a proféré une parole que sa conscience eût démentie. On sait de lui qu'il ose dire tout ce qu'il pense et ne dit rien qu'il ne penserait pas. Dans l'exercice de ses fonctions, M. De Bavay s'est montré courageusement dévoué aux institutions de 1830. Entré à l'exemple de M. Defacqz, dans la magistrature à la révolution, il en a défendu les principes, comme officier au parquet, à une époque où cette mission n'était pas sans danger. Personne n'a oublié l'énergie qu'il déploya dans Bruxelles, lorsqu'en 1834 il reçut de la Cour d'appel la mission de réprimer les pillages d'avril. Si la fermeté et le courage de M. De Bavay avait dirigé alors les mouvements de la police administrative et municipale, comme ils dirigèrent la police judiciaire, ces désordres n'eussent, certes, pas atteint un aussi scandaleux degré d'impunité, et la ville de Bruxelles n'eût pas été forcée de payer les millions qu'elle paie encore aujourd'hui.

Me De Bavay est pour l'âge le contemporain de M. Defacqz ; il a comme lui l'activité et la persévérance, ce qui fait entreprendre et ce qui fait réussir. Il a le pouvoir de bien faire et la volonté de faire beaucoup. La section du contentieux trouvera dans M. De Bavay un laborieux auxiliaire et ce concours actif que l'âge ne permet pas à tous de prêter. Les convictions de M. De Bavay sont libérales, il l'a prouvé lors de la combinaison ministérielle avortée en 1846. MM. Delfosse, Rogier, De Brouckère, l'avaient appelé au portefeuille de la justice. M. De Bavay acceptera le programme de ce cabinet libéral et ne fut pas le moins ferme à refuser les concessions de principes sollicitées en cette circonstance, refus qui fit, on le sait, échouer la combinaison.

M. De Bavay a donc prouvé qu'il sait, au besoin, sacrifier un portefeuille au libéralisme. Beaucoup qui se targuent de puritanisme indépendant vis-à-vis de notre candidat, peuvent-ils en dire autant ?

Si M. De Bavay n'ambitionne pas le pouvoir pour le pouvoir, il ne le craint pas davantage. On l'a vu, à plus d'une reprise, dire la vérité de son siège et sans ménagement aux puissances du jour. Comme procureur-général, il a combattu les écarts du clergé politique et appris à l'aristocratie nobiliaire que de Belges sont égaux devant la loi. On dit M. De Bavay ennemi de la presse ; — c'est une calomnie. La seule presse qu'il ait poursuivie d'office, de lui-même, a été la presse hostile à la révolution, à ce que nous avons créé en 1830, ou cette presse que tous les partis repoussent et désavouent avec un égal dégoût.

Nous ne terminerons pas, Messieurs, sans vous faire remarquer que nos candidats sont Bruxellois, élevés parmi vous, ayant nos mœurs, nos habitudes, mieux à même dès lors que leurs compétiteurs, qui sont étrangers, de comprendre nos besoins locaux.

Ces courtes réflexions, nous n'en doutons pas, dicteront votre choix comme elles ont fixé le nôtre, après mûre réflexion, après des épreuves préparatoires, où parmi un public nombreux, pas une voix ne s'est élevée pour critiquer nos propositions.

Nous vous recommandons MM. les électeurs des 5e et 6e sections: M. Charles Demeure, fils aîné, négociant; MM. les électeurs des 2e et 8e sections: Charles De Bavay, procureur-général.

Les membres du comité, habitant Bruxelles:

Verhaegen, aîné, représentant, président; *De Doncker*, conseiller communal et président de la Chambre des notaires, vice-président; comte *d'Andelot*, sénateur, vice-président; *Henri Carton*, avocat, secrétaire; *Trumper*, médecin et conseiller communal; *Vanderlinden*, notaire et conseiller communal; *Cans*, représentant, conseiller communal et président du tribunal de commerce; *De Vadder*, brasseur et conseiller communal; *Orts*, fils, avocat et professeur à l'université libre; *Van Haelen*, propriétaire; *Charles Morel*, négociant; *Corr-Vandermaeren*, négociant et juge au tribunal de commerce; *Borremans*, banquier; *Raucq-Constant*, négociant; *Charette-Duval*, directeur de l'abattoir.

BIJLAGE II

*La Commission administrative de l'Alliance à MM. les électeurs des 2e et 8e sections de la ville de Bruxelles et des 5e et 6e sections de la ville de Bruxelles*¹.

Messieurs les électeurs des 2e et 8e sections.

Ce n'est pas la première fois que la Commission Administrative de l'Alliance vous adresse un appel. Elle connaît et votre libéralisme inébranlable, et votre zèle pour les intérêts communaux. Aussi compte-t-elle encore une fois sur votre dévouement pour le triomphe de notre cause dans vos sections, triomphe garanti d'ailleurs par vos antécédents dont vous ne croirez pas sans doute devoir dévier.

Nous avons l'honneur de présenter à vos suffrages un nom vénérable, celui de M. Van Meenen, Président à la Cour de Cassation et Recteur de l'Université de Bruxelles.

M. Van Meenen fut un des fondateurs de l'opposition qui délivra la Belgique du joug hollandais. Membre du Congrès constituant, il a contribué à fonder et notre nationalité et les libertés précieuses dont nous jouissons.

Mais l'acte le plus significatif et le plus bruxellois que M. Van Meenen ait jamais posé, c'est son acceptation des fonctions de Recteur de notre Université, fonctions qu'il remplit avec un désintéressement et un dévouement au-dessus de tout éloge.

Vous croirez peut-être devoir donner à cet établissement si utile à la capitale un nouveau lustre qui augmente encore la réputation dont il jouit à l'étranger et qui rend plus grande, s'il se peut, la confiance des pères de famille. En élisant M. Van Meenen vous atteignez ce but désirable.

Et pourquoi les 2e et 8e sections sont-elles plus spécialement conviées par l'Alliance à payer ainsi la dette de la capitale en contribuant à sa prospérité? Parce que ces 2 sections les plus industrielles de la ville sont le mieux à même de sentir les bienfaits d'une Université qui attire à Bruxelles un nombre considérable, renouvelé tous les ans, des jeunes gens étrangers qui contribuent à l'aisance de la population bruxelloise.

N'est-ce pas d'ailleurs un spectacle émouvant que celui du Commerce et de l'Industrie, donnant la main à la Science? Ce spectacle, nous l'attendons de vous, Messieurs les Electeurs des 2e et 8e sections.

Et quant à l'Industrie et au Commerce, ils trouveront dans M. Van Meenen un représentant fidèle à ses anciennes convictions de liberté. Ainsi l'Industrie et le Commerce ne pourraient-ils mieux choisir.

En conséquence, Messieurs les Electeurs des 2e et 8e sections, nous vous attendons mardi à 10 heures du matin, à nos bureaux respectifs, et nous vous demandons la confirmation de vos glorieux antécédents, par l'élection de M. le président Van Meenen, Recteur de l'Université de Bruxelles.

Et vous, Messieurs les électeurs des 5e et 6 sections, honorez de vos choix M. Charles De Brouckère, aujourd'hui industriel, toujours défenseur

(1) Koninklijke Bibliotheek Brussel, *Collection de brochures pour la plupart relatives à la Belgique, depuis 1792 à 1855*, Dl. 33 nr. 25.

de nos libertés. Administrateur du plus haut mérite, versé dans la connaissance de l'économie politique, cet homme connu de la Belgique entière et de l'étranger, cet homme éclairera les discussions du Conseil communal. Dans un moment de crise, où la municipalité de Bruxelles doit tout son zèle et toute son activité aux subsistances, quel conseiller sera plus propre que M. De Brouckère à activer les discussions et à y apporter un utile esprit d'initiative. Tous les reproches que l'on a adressés à M. Ch. De Brouckère sont de véritables éloges. On dit qu'il a parcouru trop de carrières, c'est-à-dire, qu'il s'est acquis trop d'expérience, comme si l'on pouvait jamais en avoir assez pour représenter utilement ses concitoyens. On a prétendu que la vivacité de son caractère serait nuisible, mais qui ne voit qu'appliquée à un but utile, cette énergie est précisément ce qu'on doit demander à cet économiste distingué dans les circonstances actuelles?

Songez, Messieurs les Electeurs, des 5e et 6e sections, que vous opérez vos élections en présence de la Belgique entière qui y assiste comme spectatrice calme et désintéressée. Songez que vous êtes Electeurs dans une capitale renommée par sa civilisation. Repousser des noms comme ceux de Van Meenen et de Ch. De Brouckère, ce serait descendre dans l'opinion. Et, nous le disons en présence de vous-mêmes, non! vous ne descendrez pas.

Veillez agréer l'expression de notre dévouement le plus complet.

La Commission administrative de l'Alliance.

E. Defacqz, Président, conseiller à la Cour de Cassation, conseiller provincial, professeur de l'Université.

Dindal, Vice-président, sénateur, ancien président du Conseil provincial, ancien membre de la Députation permanente, membre du Conseil d'administration de l'Université.

Baron Bom, trésorier, rentier.

Coppyn, Membre, président du Conseil de discipline de la Chambre des notaires, conseiller provincial, Professeur honoraire à l'Université.

Fransman, Membre, avocat, conseiller provincial.

Keymolen, Membre, brasseur, juge au tribunal de commerce.

Joseph Oppenheim, Membre, banquier.

Roussel, Membre, avocat, conseiller provincial.

Vanderbeken, Membre, négociant.

Jules Bartels, Secrétaire, avocat, conseiller communal.

Funck, Avocat, secrétaire-adjoint.